

**DE
DODE ZEE
ROLLEN**

Nieuw licht op de schatten van Qumran

Fragment of a Hebrew manuscript with several lines of text in a medieval script. The text is written in dark ink on aged, yellowish parchment. The fragment is irregularly shaped with torn edges. The visible text includes:

וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר
וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר
וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר
וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר
וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר
וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר
וְיָשִׁיר וְיָשִׁיר

Foto omslag en titelpagina:
Berakhot (11Q14).

DE DODE ZEE ROLLEN

Nieuw licht op de schatten van Qumran

Prof. dr. Mladen Popović
directeur Qumran Instituut, Rijksuniversiteit Groningen

Inleiding

De Dode Zeerollen

nieuw licht op de schatten van Qumran

Mladen Popović

De Dode Zeerollen spreken enorm tot de verbeelding, en niet zonder reden. Het verhaal van hun moderne ontdekking en de eerste jaren erna leest als een spannend jongensboek of zelfs een thriller. Het feit dat ze uit ‘de tijd van Jezus’ stammen heeft niet minder aan hun naam en faam bijgedragen. Het is daarom dat de Dode Zeerollen als een van de grootste archeologische ontdekkingen van de twintigste eeuw worden beschouwd. Maar het verhaal van de Dode Zeerollen omvat nog veel meer dan dat.

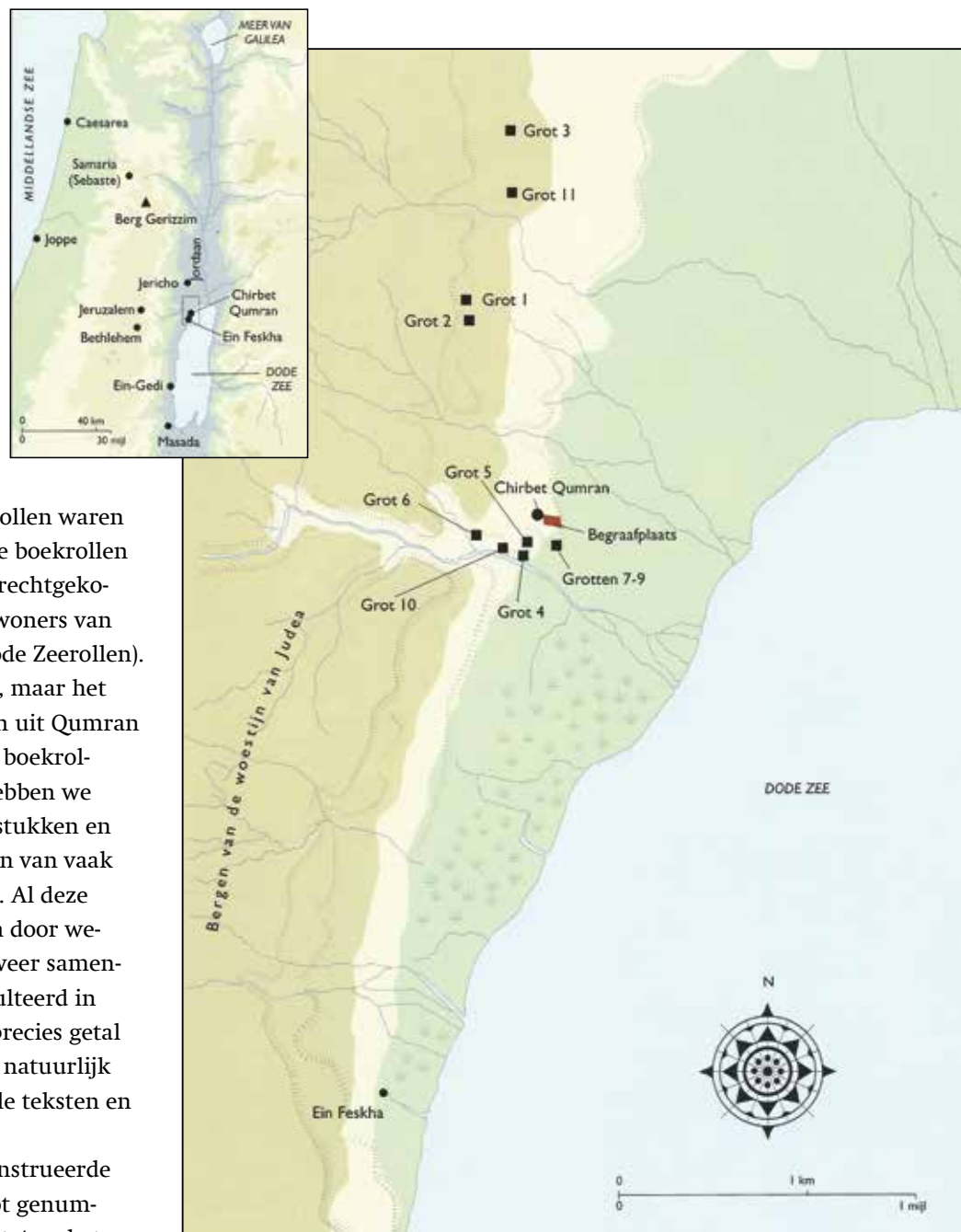
De Dode Zeerollen hebben nieuw licht geworpen op de vorming van de Bijbel en de overlevering van de tekst ervan. Ze zijn van groot belang om de oorsprong te begrijpen van wat zijn geworden de heilige teksten van het Jodendom en het christendom. In het verlengde hiervan zijn de Dode Zeerollen mogelijk ook interessant voor de vroege islamitische traditie, in zoverre deze aansluit bij Joodse en christelijke tradities, maar dat is nog grotendeels onontgonnen terrein. De Dode Zeerollen bieden ons een unieke inkijk in een cruciale periode van de evolutie van de heilige, canonieke teksten van het Jodendom en het christendom.

De Dode Zeerollen hebben onze kennis en ons beeld van de Joodse religie en cultuur van meer dan tweeduizend jaar geleden ingrijpend veranderd, en daarmee ook van het vroegste christendom dat als Joodse stroming is begonnen. Dankzij de ontdekking van de Dode Zeerollen krijgen we inzicht in de veelvormigheid en dynamiek van de Joodse religie en cultuur, een veelvormigheid en dynamiek die we voor de moderne ontdekkingen zo niet kenden of zelfs maar voor mogelijk hielden. Ze bieden ons een unieke ingang in de leef- en gedachtewereld van een Joodse denkstroming en, via haar verzameling teksten, ook tot gedachtegoed dat bredere

verspreiding had in de Joodse samenleving in Judea tijdens de Hellenistische en vroeg-Romeinse periode (derde eeuw v. Chr. tot en met de eerste eeuw n. Chr.).

De Dode Zeerollen zijn niet in één keer ontdekt, maar in fases tussen 1947 en 1956. De rollen zijn gevonden in elf grotten nabij de oude nederzetting van Qumran aan de noordwestzijde van de Dode Zee, in de Woestijn van Juda. De nederzetting van Qumran ligt op een uitlopend plateau van zacht mergelgesteente. In de directe omgeving van de nederzetting, op het plateau, bevinden zich de Grotten 4, 5, 7, 8, 9 en 10. Iets verderop, in de harde kalkstenen kliffen, bevinden zich de overige grotten: Grot 6 in de klif pal tegenover de nederzetting en dicht bij het oude aquaduct, en de Grotten 1, 2, 3 en 11 ongeveer 1,5 tot 3 kilometer noordelijker. De nederzetting van Qumran is in de jaren 1950 opgegraven, maar het archeologische materiaal dat ontdekt is, is nog steeds niet volledig gepubliceerd, waardoor de discussie over de bewoners van Qumran en hun activiteiten voortduurt.

De elf grotten bij Qumran zijn niet de enige vindplaatsen van teksten in de Woestijn van Juda. Zo zijn ook op Masada en in de grotten van Wadi Murabba'at en Nahal Hever belangrijke tekstvondsten gedaan uit de eerste en vooral tweede eeuw n. Chr. In aantal teksten blijven ze echter ver achter bij de bijna duizend manuscripten van Qumran, die als de Dode Zeerollen in strikte zin bekend staan, ook al zal het oorspronkelijke aantal boekrollen in de oudheid hoger zijn geweest. Ook vallen de Dode Zeerollen van Qumran op doordat het vrijwel volledig literaire teksten betreft, en slechts weinig ‘alledaagse’ papieren zoals rekeningen of juridische teksten. Niettemin zijn al deze tekstvondsten samen belangrijk omdat ze duidelijk maken

wie de eigenaren van de Dode Zeerollen waren en onder welke omstandigheden de boekrollen waarschijnlijk in de grotten zijn terechtgekomen (zie het hoofdstuk over de bewoners van Qumran en de beweging van de Dode Zeerollen). We spreken van de Dode Zeerollen, maar het gaat slechts voor een dozijn teksten uit Qumran op dat we nog min of meer intacte boekrollen hebben. Voor het merendeel hebben we te maken met grotere en kleinere stukken en fragmenten van wat ooit boekrollen van vaak meerdere strekkende meter waren. Al deze fragmenten – tienduizenden! – zijn door wetenschappers gereconstrueerd en weer samengebracht. Dit gepuzzel heeft geresulteerd in bijna duizend manuscripten. Een precies getal is eigenlijk niet te geven, omdat er natuurlijk discussie is en blijft over individuele teksten en reconstructies.

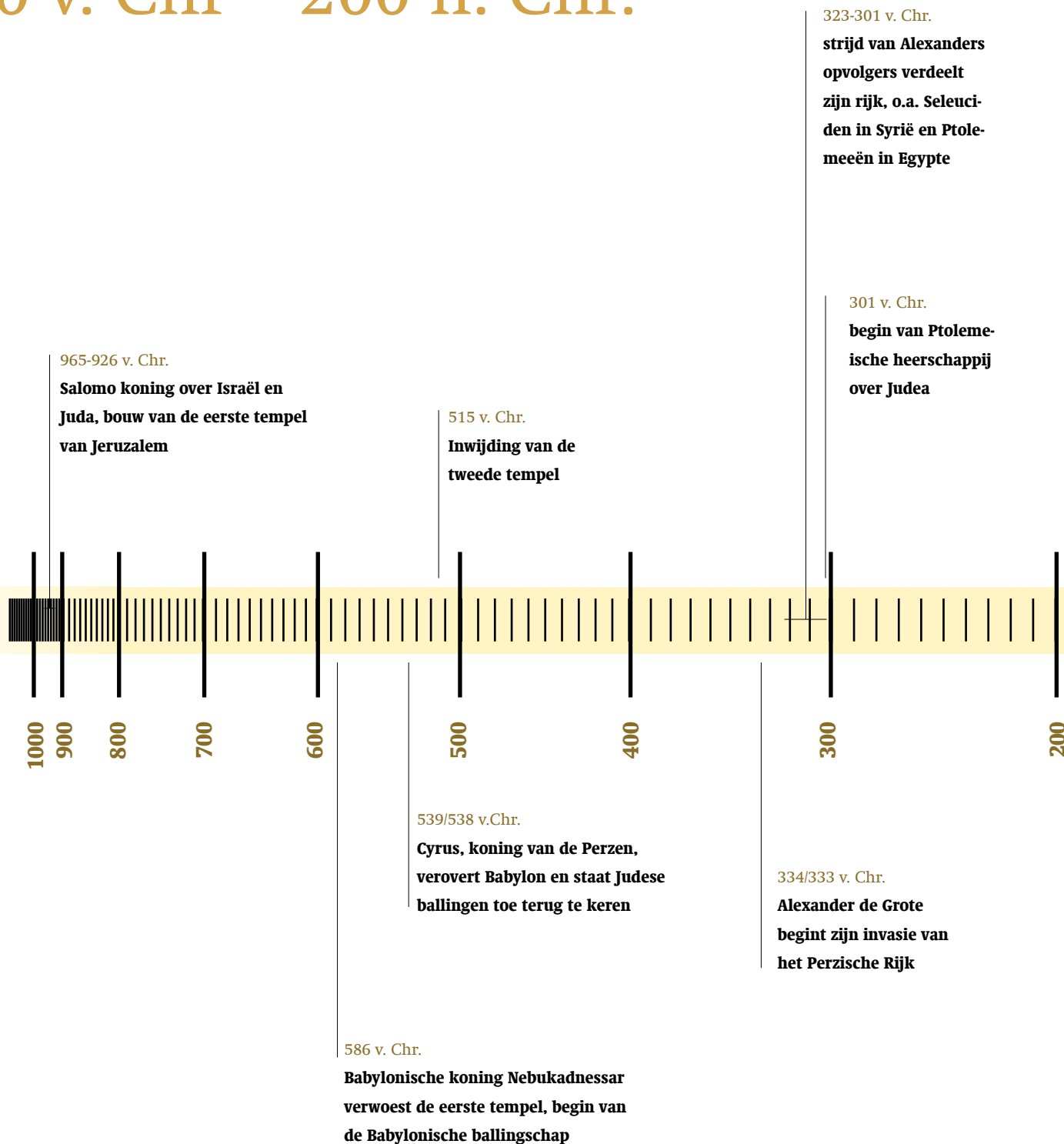
Wetenschappers hebben de gereconstrueerde manuscripten van Qumran per grot genummerd. Zo staat het getal 4 voor Grot 4 en het getal 11 voor Grot 11, de zogenaamde ‘Dutch Cave’ (zie het hoofdstuk over de ontdekking van de Dode Zeerollen). Q staat voor Qumran. 4Q394 is dan het 394ste manuscript uit Grot 4 en 11Q10 is dan het 10de manuscript uit Grot 11 van Qumran. Aan deze formele notatie hebben geleerden moderne namen toegevoegd; slechts in een enkel geval denken we de naam te weten die in de oudheid aan een tekst werd gegeven. 4Q394 staat bekend als Enige van de Werken der Weta; de superscript a geeft aan dat dit het eerste kopie is van deze tekst (er zijn nog vijf andere kopieën in Grot 4 ontdekt, 4Q395-399). 11Q10 staat bekend als de Job Targum.

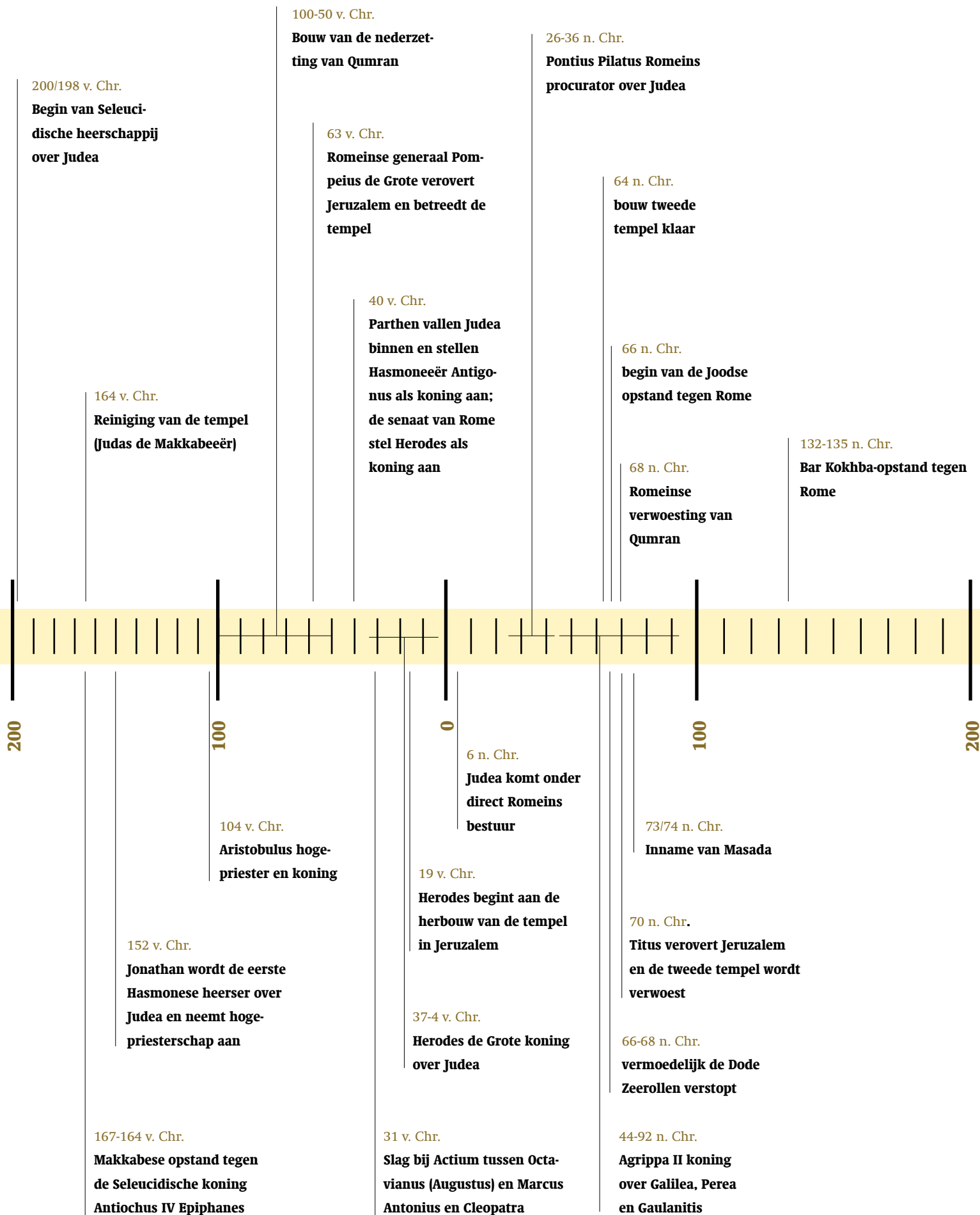
Het merendeel van de bijna duizend manuscripten is in het Hebreeuws geschreven, ongeveer honderd manuscripten in het Aramees en slechts ongeveer tien in het Grieks. De meeste zijn op leer geschreven, ongeveer honderd op papyrus en één op koper. Ongeveer 20 procent van de teksten is ‘Bijbels’, maar het merendeel van de Dode Zeerollen betreft ons voorheen onbekende teksten. Dankzij de Dode Zeerollen zijn we naar bekende teksten met nieuwe ogen gaan kijken, zoals de Bijbelse boeken, en maken vooral de vele nieuwe, voorheen onbekende teksten nieuwe inzichten mogelijk in de Joodse

De locatie van de nederzetting van Qumran nabij de Dode Zee en de grotten waar de Dode Zeerollen werden gevonden.

Tijdbalk

1000 v. Chr – 200 n. Chr.

De Bijbel en de moderne ontdekking van het oude Nabije Oosten

Ed Noort en Mladen Popović

De ontdekking van de Dode Zeerollen heeft onze kennis van de Bijbel en de geschiedenis en cultuur van het vroege Jodendom, en ook van de eerste christenen, ingrijpend veranderd. Deze ontdekking staat in een belangrijke traditie van grote ontdekkingen van oude culturen in de moderne tijd. Een van de meest aansprekende voorbeelden is die van de spijkerschriftcultuur uit het oude Mesopotamië, waardoor we met nieuwe ogen naar het Oude Testament en de geschiedenis van het oude Israël zijn gaan kijken. Christelijke pelgrims die vanaf de vierde eeuw naar het Heilige Land reisden, brachten kennis over het oude Nabije Oosten naar Europa. Talloze reisverslagen, vanaf de eerste anonieme

Pelgrim van Bordeaux (333) en de verbazingwekkende non Etheria (400), vertelden over heilige plaatsen, getrotseerde gevaren, wonderlijke reddingen en vrome ervaringen. Geografisch bleven deze reizen niet beperkt tot de huidige staten Israël en Jordanië, maar ook Syrië, Turkije en Egypte waren onderdeel van het relaas. De kruistochten – hoe onzalig ook – vergrootten de kennis over het Nabije Oosten. Na de middeleeuwen was het in de moderne tijd de beurt aan wetenschappelijke reizigers, maar ook aan avonturiers die aangelokt werden door de geheimzinnige Oriënt. Toch waren dat alleen maar ontmoetingen met steden, dorpen, heilige plaatsen, kloosters en hun bewoners.

De geschiedenis van de grote rijken in Egypte, Klein-Azië en Mesopotamië lag nog onder het woestijnzand verborgen.

Dat veranderde met de veldtocht van Napoleon (1798-1799), die in Egypte triomfantelijk begon, maar bij Akko smadelijk eindigde. In zijn gevolg had Napoleon wetenschappers en cartografen meegenomen. Naast talloze andere vondsten leverde dit de Steen van Rosetta op met een decreet van farao Ptolemeüs V Epiphanes (203-181 v. Chr.) in het Grieks, in het Demotisch en in hiërogliefen. Dankzij de Steen van Rosetta was Jean-François Champollion in 1822 in staat de hiërogliefen te ontcijferen. Nadat vijftien eeuwen lang het lezen van hiërogliefen verloren was gegaan, groeide nu de kennis om in de leef-, denk- en geloofswereid van het oude Egypte binnen te dringen.

Hetzelfde gebeurde aan het andere uiteinde van de zogenaamde Vruchtbare Halve Maan, met de teksten in spijkerschrift uit Mesopotamië. Hier was het de leraar Georg F. Grotefend (1775-

1853), die reeds in 1802 de Göttinger Akademie der Wissenschaften een bericht stuurde over de ontcijfering van het oud-Perzisch. Hij beschikte over kopieën van teksten uit Behistun en Persepolis (Iran) die gemaakt waren door onder andere Carsten Niebuhr en de Nederlander Cornelis de Bruijn. Maar Grotefend werd in de praktijk overvleugeld door Henry C. Rawlinson (1810-1895), die met gevaar voor eigen leven de drietalige inscriptie (oud-Perzisch, Elamitisch, Babylonisch) van de Perzische koning Darius I (522-486 v. Chr.) in de bergen bij Behistun wist te kopiëren en te publiceren, en voor het grootste gedeelte te ontcijferen. Bovendien kon Rawlinson beschikken over teksten uit de bibliotheek van de Assyrische koning Assurbanipal (669-627 v. Chr.), die door Austen Henry Layard in 1850-1851 was opgegraven in Nineve (heuvel van Kuyunjik in Mosul, Irak). Nu lag de weg open naar de vroege geschiedenis van de rijken die het Midden-Oosten eeuwenlang beheersten.

Deze kaart toont het gebied van de zogenaamde Vruchtbare Halve Maan in de oudheid, dat zich uitstrekt van Egypte naar Assyrië en Babylonië (Mesopotamië).

Religie en cultuur

in Judea in confrontatie en ontmoeting met Grieken en Romeinen

Mladen Popović

De periode waarin de Dode Zeerollen geschreven, verzameld en ten slotte verborgen werden, werd gekenmerkt door een steeds veranderende wereld. In die tijd werden de Joden in Judea geregeerd door niet-Joodse heersers maar er waren ook perioden van onafhankelijkheid en relatieve autonomie. Historische en politieke ontwikkelingen drukten hun stempel op de Joodse religie, cultuur en samenleving. Joods leven in Judea, dat van de elite evenals van de gewone mensen,

ontwikkelde zich in interactie met niet-Joden, zoals Grieken en Romeinen maar ook Nabateers, Phoeniciërs en Egyptenaren. De politieke, culturele en maatschappelijke contacten van Joden met anderen hebben de Joodse religie en cultuur sterk beïnvloed, ook een interne dynamiek op gang gebracht en daarmee tevens invloed gehad op teksten zoals de Dode Zeerollen.

Alexander de Grote, Ptolemeeën en Seleuciden

Hoewel er voor Alexander de Grote (334/333-323 v. Chr.) ook al contacten over en weer waren tussen 'Oost en West', intensiverden die contacten zich toen Alexander de Griekse wereld en die van het Nabije Oosten tot aan India in zijn rijk verenigde. Na Alexanders dood in 323 v. Chr. strenden zijn generaals om de verdeling van het immense rijk. In de loop van de derde eeuw v. Chr. bleven eigenlijk nog maar twee machtsgebieden over: die onder Seleucus (aanvankelijk min of meer het gebied van huidig Turkije, Syrië, Irak en Iran) en die onder Ptolemeüs (Egypte). Naar de eerste heersers werden deze twee rijken die van de Seleuciden en de Ptolemeeën genoemd.

De controle over de smalle, strategische landbrug tussen de Seleucidische en Ptolemeïsche rijken, waar onder andere Judea lag, werd hevig bevochten gedurende de derde eeuw v. Chr.

In Judea was sprake van verschillende facties rondom invloedrijke families zoals de Oniaden en de Tobiaden, die politieke allianties sloten met de Seleuciden of de Ptolemeeën. De Oniaden beheersten de functie van hogepriester van de tempel van Jeruzalem en leken daarmee aan het hoofd te staan van de Judese maatschappij. Maar de Tobiaden waren in hun functie van belastinginners voor de Ptolemeïsche koningen ook uiterst invloedrijk.

De facto was het gebied in de derde eeuw in handen van de Ptolemeïsche koningen. Maar de Seleucidische koningen gaven niet op. In 200 of 198 v. Chr. lukte het de Seleucidische koning Antiochus III (223-187 v. Chr.) om in het noorden van het land, bij Banyas/Panion, de Ptolemeïsche generaal Skopus een vernietigende nederlaag toe te brengen, en vanaf dat moment heersten de Seleuciden over het gebied.

Antiochus IV Epiphanes, strijd om het hogepriesterschap en de Makkabese opstand

Een waarschuwingsinscriptie die op gezag van de Seleucidische koning Antiochus III bij de tempel werd geplaatst, bevestigde het gezag van de priesters in Jeruzalem. De tekst maakte duidelijk dat de geldelijke boete bij overtreding van de tempelregels voldaan moest worden bij de priesters.

De goede relatie tussen de Seleucidische koningen en de Joden verslechterde onder Antiochus IV Epiphanes (175-164 v. Chr.). In Jeruzalem strenden verschillende personen om de macht over het hogepriesterschap. In 175 v. Chr. zette Jason zijn broer Onias III af als hogepriester en trok dat, met de instemming van Antiochus IV Epiphanes, naar zich toe. Enige jaren later, in 172 v. Chr., werd Jason afgezet door Menelaüs, die ook Onias III liet vermoorden. Maar Jason bleef Menelaüs bestrijden.

Ondertussen had de Seleucidische Antiochus IV Epiphanes twee succesvolle militaire campagnes ondernomen tegen de Ptolemeïsche koning in Egypte, maar tijdens zijn tweede veldtocht in 168 v. Chr. werd hij door Rome, dat na de slag bij Apamea in 188 v. Chr. de grote machtsfactor in het gehele Mediterrane gebied begon te worden, vriendelijk doch dringend verzocht zich terug te trekken. Hoe de situatie in Jeruzalem op dat moment was, is voor ons niet meer helemaal duidelijk te krijgen. Onze bronnen suggereren verschillende scenario's. Ofwel was er een opstand tegen Antiochus IV gaande, ofwel werd het conflict tussen Jason en Menelaüs uitgevochten, dat misschien de indruk van een opstand wekte in de ogen van Antiochus IV.

In ieder geval reageerde Antiochus IV met de belegering en inname van Jeruzalem en de plundering van de tempel in 167 v. Chr. En hij

De Seleucidische en Ptolemeïsche rijken rond 170 v. Chr.

nam maatregelen om de Joodse cultus te onderdrukken – een actie die nog steeds niet goed is verklaard. Antiochus IV vaardigde verboden uit op het houden van religieuze feestdagen en de sabbat, op het hebben van Thoraboekrollen en op het praktiseren van besnijdenis. Joden werden gedwongen om varkensvlees te eten en Antiochus IV plaatste een godenbeeld van Zeus ('gruwel van de verwoesting', Daniël 11:31) in de tempel van Jeruzalem in 167 v. Chr.

Tegen deze maatregelen van Antiochus IV ontstond een soort van guerrillabeweging die de Makkabese opstand wordt genoemd, naar de bijnaam van de eerste leider Judas Makkabeüs. Het lukte ze om eind 164 v. Chr. de tempel te her-

overen, die weer in te wijden en de eigen cultus opnieuw in te stellen. Menelaüs bleef blijkbaar hogepriester tot 162 v. Chr. en daarna Alcimus tot 159 v. Chr. Tussen 159 en 152 v. Chr. is het niet duidelijk wie de hogepriester in Jeruzalem was, maar vanaf 152 v. Chr. nam Jonathan, een van de vier broers van Judas Makkabeüs, het hogepriesterschap in handen en werd hij de eerste Hasmonese heerser over Judea.

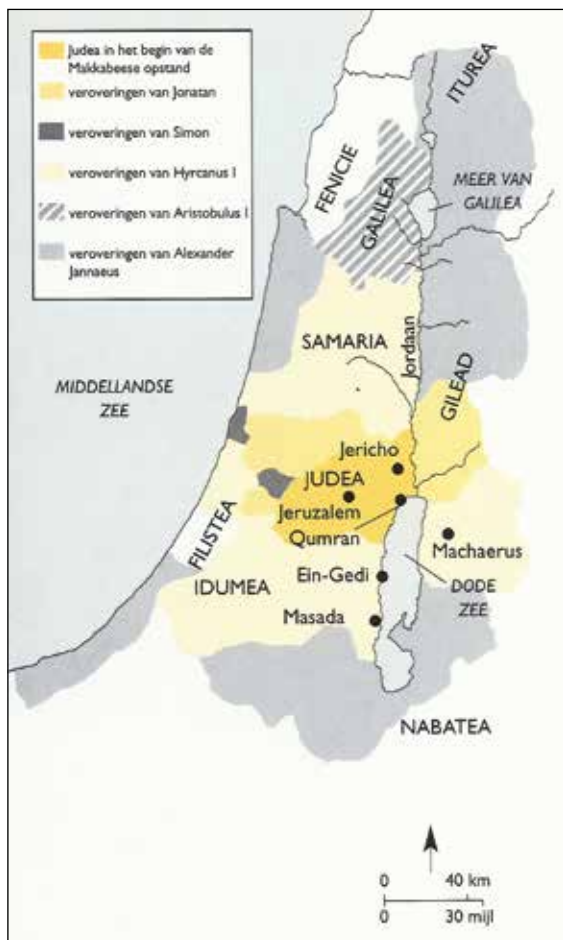
Judese onafhankelijkheid onder de Hasmoneeën

Judea omvatte in de jaren zestig van de tweede eeuw v. Chr., ten tijde van het begin van de Makkabese opstand, niet veel meer gebied dan de vroegere Perzische provincie Yehud. Jonathan vergrootte Judea door verder gebied op de Seleuciden te veroveren.

Hyrkanus I (134-104 v. Chr.), de zoon van Jonathans broer Simon (143-134 v. Chr.), en diens zoons Aristobulus I (104-103 v. Chr.) en vooral Alexander Jannaeus (103-76 v. Chr.) breidden het territorium van de Hasmoneeën enorm uit. Door deze veroveringen buiten het kerngebied van Judea ging het Hasmonese rijk geleidelijk vele andere gebieden omvatten,

Zilveren munt van Antiochus Epiphanes IV (175-173/2 v. Chr.), geslagen in Antiochië aan de Orontes.

zoals de kuststrook aan de Middellandse Zee, grote gebieden aan de oostzijde van de Jordaan, maar ook Samaria en Galilea in het binnenland – gebieden die lang daarvoor volgens de voorvaderlijke tradities toebehoord hadden aan koning David.

Aan het einde van de tweede eeuw v. Chr., onder Aristobulus I of Alexander Jannaeus, namen de Hasmoneeën naast het hogepriesterschap ook de koningstitel aan en proclameerden dit door de verspreiding van eigen munten door hun hele rijk. De herwonnen onafhankelijkheid werd ook gesymboliseerd door het gebruik van het oud-Hebreeuwse schrift op de Hasmonese munten. Maar tegelijkertijd werd op sommige munten ook het Aramees en het Grieks gebruikt, noodzakelijk vanwege de vele niet-Joodse volken die in het Hasmonese rijk woonden. En voor de Hasmoneeën als heersers van een onafhankelijk Judea binnen een internationale context was de Griekse taal onvermijdelijk. De herwonnen onafhankelijkheid onder de Hasmoneeën creëerde ook verschillende verwachtingen onder verschillende Joodse groepen.

Het Hasmonese rijk in de tweede en eerste eeuw v. Chr.

Bronzen munt van Johannes Hyrcanus (134-104 v. Chr.), geslagen in Jeruzalem.

Farizeeën, Sadduceeën, Essenen en Qumran

Ongeveer gelijktijdig met de opkomst van de Hasmoneeën vanaf het midden van de tweede eeuw v. Chr. lijken voor het eerst duidelijke, bij name genoemde Joodse groepen als Farizeeën, Sadduceeën en Essenen op de voorgrond te treden. Het is niet gemakkelijk om tot historische uitspraken over deze groepen te komen, omdat we ze hoofdzakelijk kennen door teksten van hun tegenstanders, zoals het Nieuwe Testament over de Farizeeën en de Sadduceeën, de rabbijnse literatuur over de Sadduceeën, en door teksten die er hun voorlopers in zagen, zoals de rabbijnse literatuur over de Farizeeën. De Essenen worden in het Nieuwe Testament helemaal niet genoemd, maar wel bij Flavius Josephus en Philo van Alexandrië.

De Sadduceeën zouden volgens Flavius Josephus een kleine maar zeer elitaire en aristocratische beweging zijn geweest, die een strikte interpretatie van de voorvaderlijke teksten voorstonden en geen gezag toekenden aan de mondelinge overlevering van de Thora. In de latere rabbijnse traditie werden bepaalde discussies toegeschreven aan de Farizeeën en de Sadduceeën waarbij de striktere positie door de laatste werd ingenomen op grond van een letterlijke lezing van

Bronzen munt van Alexander Jannaeus (103-76 v. Chr.), geslagen in Jeruzalem.

de Thora. Een van de opzienbarende vondsten van de Dode Zeerollen was de tekst Enige van de Werken der Wet (MMT, *Miqsat Ma'ase ha-Torah*). Hiervan zijn zes manuscripten gevonden die aan het einde van de eerste eeuw v. Chr. tot het midden van de eerste eeuw n. Chr. zijn gekopieerd. De compositie zelf zou uit de tweede eeuw v. Chr. stammen. De tekst biedt onder andere een aantal interpretaties van de Joodse wet (later *halacha* genaamd). Het fascinerende is dat sommige van de discussiepunten overeenkomen met de door de latere rabbijnse traditie toegeschreven posities aan de Farizeeën en de Sadduceeën, en het opvallende is dat MMT dezelfde striktere positie inneemt, gebaseerd op een meer letterlijke interpretatie, als die toegeschreven aan de Sadduceeën. Zo laat MMT niet alleen zien dat de rabbijnse teksten soms oudere tradities uit de tijd van de tweede tempel hebben opgenomen, maar vooral ook dat eenzelfde interpretatie van de Joodse wet door meerdere groepen of stromingen kon worden gedeeld. Er lijkt namelijk niet voldoende reden te zijn om de beweging achter de Dode Zeerollen op grond van MMT als Sadducees te karakteriseren.

De Farizeeën werden door Josephus en ook in het Nieuwe Testament neergezet als een beweging met veel invloed. De Hasmonese koning Hyrcanus I zou eerst de Farizeeën goedgezind zijn geweest, maar later de Sadduceeën. Onder Alexander Jannaeus zouden ze de Seleucidische koning Demetrius III Eukerus (96-88 v. Chr.) hebben aangespoord om Jannaeus af te zetten. Maar Jannaeus keerde zich tegen hen en liet achthonderd Farizeeërs kruisigen (Flavius Josephus, *Joodse oorlog* 1.97; *Joodse oudheden* 13.380; *Pesjer op Nahum* [4Q169] 1:6-8). Salomé Alexandra (76-67 v. Chr.), Jannaeus' vrouw

die na hem regeerde, herstelde de bevoorrechte positie van de Farizeeën weer. In sommige van de Dode Zeerollen worden waarschijnlijk de Farizeeën bedoeld met 'degenen die aangename dingen zoeken' (waarbij *halaqot*, 'aangename dingen', misschien een woordspeling is op *halakhot*, 'wetsregels'). Hieruit blijkt dat de Farizeeën helemaal niet de spreekwoordelijke wettische scherpshijpers waren zoals we ze uit de polemieken van het Nieuwe Testament hebben leren kennen. Andere groepen, zoals de Sadduceeën en die achter de Dode Zeerollen, waren blijkbaar nog strikter in hun interpretaties van de Wet.

De Essenen werden door Josephus uitgebreid omschreven en sommige van die omschrijvingen komen vooral overeen met de Regel van de Gemeenschap, gevonden in de grotten van Qumran. De Romeinse schrijver Plinius de Oudere lokaliseerde de Essenen in de buurt van En Gedi en net als Philo van Alexandrië omschreef Plinius ze als een celibataire, ascetische groep. Vanaf het vroegste begin dat de eerste Dode Zeerollen, vooral de Regel van de Gemeenschap, in handen kwamen van wetenschappers, werd Qumran gezien als de plaats van de Essenen waarover Plinius het had. Maar, nog afgezien van allerlei andere problemen, had Josephus het niet over de Essenen op één locatie, maar stelde hij dat ze verspreid over het land leefden. Sommige wetenschappers vereenzelvigen de eigenaren van de Dode Zeerollen met de Essenen, anderen, zoals Florentino García Martínez en Adam van der Woude in hun beroemde Groningen Hypothese, stellen dat er een gedeelde achtergrond was, maar dat Qumran een afsplitsing was binnen de Esseense stroming, en weer andere wetenschappers denken dat we met verschillende groepen te maken hebben die wellicht sommige zaken gemeen hadden.

Zilveren munt van Pompeius de Grote uit 42-40 v. Chr., geslagen in Sicilië.

Wat de verschillende groepen in de Joodse samenleving uit deze periode in ieder geval deelden, was een preoccupatie met de juiste uitleg van de voorvaderlijke tradities en daarmee een visie op de juiste Joodse leefwijze. Indien, zoals meestal aangenomen, deze groepen hun oorsprong vinden in de tweede eeuw v. Chr., dan is het opvallend dat hun opkomst samenging met de opkomst van de Hasmonese heersers. Er is dan ook geopperd dat de hernieuwde Judese onafhankelijkheid samenging met een verstedelijking en een toename van geletterdheid, waardoor meer mensen buiten de priesterlijke klasse zich met de voorvaderlijke tradities gingen bezighouden. Dit zou tot hooggespannen verwachtingen hebben geleid in de Joodse samenleving over de mogelijkheden om de Wet op de juiste manier na te leven. Verwachtingen die niet voor iedereen werden bewaarheid. Zo zijn er teksten die zeer kritisch waren over de Hasmonese koningen. MMT is bijvoorbeeld geïnterpreteerd als een tekst gericht aan een Hasmonese heerser, met het doel die van de juiste interpretatie van de Wet te overtuigen zodat hij de tempel en zijn rijk op goede wijze kon regeren. Sommige teksten uitten kritiek omdat de Hasmoneeën geen koningen in de lijn van David waren, en in andere teksten bekritiseerden sommigen de combinatie van hogepriester en koning in één persoon. Het is mogelijk dat deze historische context van de Hasmonese hogepriester-koningen de aanleiding is geweest voor een bijzondere traditie van messianisme die we in de Dode Zeerollen tegenkomen, namelijk het fenomeen van de dubbele messiasen. In de Regel van de Gemeente (1QSa) bijvoorbeeld is sprake van twee messiasen: een koninklijke en een priesterlijke messias. De notie van deze

twee messiasen kan een verholen polemiek zijn geweest tegen de Hasmonese hogepriester-koningen, dat de twee functies van hogepriester en koning niet verenigd mochten zijn in één persoon.

Maar er zijn altijd uitzonderingen en zo vinden we tussen de Dode Zeerollen ook de tekst Apocriefe Psalm en Gebed (4Q448), waarin voor het welzijn van Alexander Jannaeus werd gebeden. Hoe dit te rijmen is met een vermeende vijandigheid van de stroming achter de Dode Zeerollen ten opzichte van de Hasmoneeën is nog niet voldoende opgehelderd. De Dode Zeerollen maken de dingen vaak niet makkelijker, wel leuker.

De komst van Rome en de opkomst van Herodes de Grote

Aan de Judese onafhankelijkheid kwam in de eerste eeuw v. Chr. een einde toen Syrië in de jaren zestig door de Romeinse generaal Pompeius de Grote werd ingelijfd als provincie van het Romeinse Rijk. Pompeius was er door de Senaat aanvankelijk op uitgestuurd met het mandaat om de piraterij in het oostelijke Mediterrane gebied aan te pakken, maar hij trok ook verder landinwaarts. Toen Pompeius in Damascus was, werd hij in 63 v. Chr. door twee Hasmonese broers bezocht.

Hyrchanus II was de hogepriester tijdens de regeerperiode van zijn moeder Salomé Alexandra en zou koning worden na haar dood in 67 v. Chr., maar zijn jongere broer Aristobulus II wilde hem afzetten. Terwijl ze in 63 v. Chr. op audiëntie waren bij Pompeius in Damascus, zou Aristobulus II de bevelen om het vechten te staken hebben genegeerd, waarop Pompeius Jeruzalem belegerde en na drie maanden innam. Tijdens de verovering was Pompeius ook de tem-

Zicht op de stad Caesarea, met haar ingenuuze haven en publieke gebouwen, zoals de renbaan en het amfitheater. Gebouwd onder Herodes de Grote.